

Historische Kring Nieuwegein

MUSEUMWERF

VREESWIJK

DE PLAATS VOOR DE HISTORISCHE BINNENVAART

Cronyck de Geyn

Uitgave van de Nieuwegeinse Musea

De Tweede Wereldoorlog (speciale editie februari 2025)

Speciale uitgave voor scholieren bij de expositie 'Jong in de Oorlog'

Colofon

Cronyck de Geyn is een gezamenlijke uitgave van de Nieuwegeinse Musea

ISSN 1384-7139

Redactie van deze special

Annie van Rees
Frank Seller
Henk Valkenet
Ton Vis

Contact

cronyckdegeyn@museumwarsenhoeck.nl

Bij de voorpagina:

Boven: De bevrijding wordt door heel Nederland gevierd. (Foto ANP)

Onder: Kinderoptocht in Utrecht ter gelegenheid van de bevrijding.

Foto HUA, nr. 22196

Adverteren in de Cronyck?

Neem contact op met de redactie voor de mogelijkheden en de tarieven.

Opmaak: Michiel Ridderikhoff

Mede mogelijk gemaakt door de gemeente Nieuwegein

De teksten van de Cronyck de Geyn vallen onder Creative Commons Naamsvermelding - NietCommercieel - GelijkDelen 4.0 Internationaal. Voor de afbeeldingen kijkt u in het onderschrift van de foto's

Losse nummers € 2,50

Van de redactie

Gelukkig heb ik nooit een oorlog meegemaakt en eerlijk gezegd hoop ik dat dit zo blijft. Ik zou wensen dat dit voor alle mensen op de wereld mag gelden. Dat lijkt momenteel meer op een droom, dan dat dit ooit werkelijkheid zal worden. Tegenwoordig wordt oorlog via televisie en sociale media direct in onze huiskamer gebracht. We zien de beelden van het afschieten van raketten, kapotgeschoten gebouwen, steden en dorpen die bijna helemaal zijn platgebombardeerd. Net als bij alle oorlogen, vallen er niet alleen slachtoffers onder de strijdende militairen en verzetsgroepen. De meeste slachtoffers vallen altijd onder de burgers, de gewone mensen: vrouwen, mannen en kinderen. Dat was zo in het verleden en zo is dat nu in Gaza, Oekraïne, Syrië, Soedan en nog meer plaatsen op de wereld.

In deze speciale uitgave van de Cronyck de Geyn kom je meer te weten over het leven in Jutphaas en Vreeswijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Je leest over jonge mensen zoals Jopie Hoveling, Tadeusz Jankowski, Frederic Hooper en slachtoffers van een schietpartij net na de bevrijding. Je leest over de gebeurtenissen waarin zij een rol spelen. Nicole van Nimwegen van het Comité 4 & 5 mei schrijft over het belang van herdenken. Hedenken kan je op verschillende manieren: een graf, een monument, bloemen, het dragen van een speldje, een boek schrijven, verhalen vertellen.

Het aantal mensen dat de Tweede Wereldoorlog meemaakte, wordt steeds kleiner. Ze zijn nu ouder dan 80 jaar. Zij die nog in leven zijn kunnen nog vertellen wat ze toen zelf meemaakten, hoe ze zich voelden toen ze jong waren in de oorlogstijd. Het doorvertellen van die verhalen wordt daarom des te belangrijker. Uit die verhalen klinken vaak twee boodschappen: wees jezelf bewust dat je in ons land in vrijheid kunt leven en om die vrijheid te behouden moeten we werk verzetten, allemaal, jij en ik. Ik hoop dat je door het lezen van deze speciale uitgave van Cronyck de Geyn nog beter beseft welk geluk wij hebben dat we hier wonen.

*Henk Valkenet,
voorzitter HKN*

Inhoud

Van de redactie	2
Voorwoord	3
Tijdlijn	4
Vreeswijk en Jutphaas in 1940	5
Leven in oorlogstijd	7
Herdenken	10
Herdenken met bloemen	11
Een indrukwekkende begrafenis	12
Het verhaal achter de foto	13
Twee jonge mannen	14
Korporaal Hooper	17
Het had een feest moeten worden	18
Vluchten voor oorlog en geweld	22
Twee foto's, twee plaatsen, één boodschap	23
Hoe goed kent u Nieuwegein?	24

Voorwoord

Over gebeurtenissen in de Tweede wereldoorlog in Jutphaas en Vreeswijk (nu Nieuwegein) is weinig bekend. Toch hebben ook deze dorpen hun herinneringen.

Jopie Hoveling was nog maar acht jaar toen hij op 20 september 1944 geraakt werd door een neerstortend vliegtuig. Hij was op slag dood. Ook de Poolse piloot Tadeusz Jankowski overleefde deze crash niet.

Frederick Hooper was een Engelse soldaat die na de operatie Market Garden in 1944 verdronk. Zijn lichaam is aangespoeld bij Vreeswijk en daar ligt hij begraven.

Op 7 mei, de oorlog was toen eigenlijk al afgelopen, zijn op de Herenstraat een aantal mannen doodgeschoten tijdens een schietpartij met Duitse soldaten. De namen van deze slachtoffers staan vermeld op het oorlogsmonument op de Nede-eindseweg, waar elk jaar op 4 mei de Dodenherdenking in Nieuwegein plaatsvindt.

Verhalen over deze gebeurtenissen en nog meer lees je in dit nummer van de Cronyck de Geyn, dat gaat over Jutphaas en Vreeswijk in de Tweede Wereldoorlog.

Mensen die de oorlog hebben meegemaakt vertellen hoe het was om jong te zijn in die oorlogstijd. Schuilen onder de schoolbanken, verplicht Duitse les volgen, honger hebben en altijd bang zijn.

Het is dit jaar 80 jaar geleden dat Nederland bevrijd werd en sindsdien leven we hier in vrijheid met elkaar.

Met zoveel oorlogen overal in de wereld is dat helemaal niet vanzelfsprekend. Daarom is het belangrijk dat we blijven herdenken. Op 4 mei, maar ook op 15 augustus; op die dag in 1945

was de oorlog in Nederlands-Indië pas afgelopen. En veel kinderen van de mensen die daar de oorlog hebben meegemaakt zijn later in Nederland komen wonen. Die herdenking is dan ook een deel van onze geschiedenis.

Namens het Comité 4 en 5 mei hoop ik dat jullie door het lezen van dit speciale nummer van de Cronyck de Geyn meer te weten komen over hoe het was als kind in de oorlogsjaren in Vreeswijk en Jutphaas.

Nicole van Nimwegen

Nicole van Nimwegen bij het oorlogsmonument

Foto: Henk Valkenet 15 augustus 2024

Deze special is gemaakt voor basisschoolleerlingen die in het voorjaar van 2025 klassikaal of individueel in museum Warsenhoeck de expositie Jong in de Oorlog bezoeken.

Deze uitgave is mede tot stand gekomen door ondersteuning van: Comité 4 en 5 mei, winkeliersvereniging Muntplein, besturen van onderwijsorganisaties Trinamiek, Robijn, Fluenta, De Evenaar en Montessorischool De Vleugel.

Ton Giesbergen ontwierp de fakkel bij de 50-jarige herdenking van de bevrijding (1995). Het is nu het nationale symbool bij de activiteiten op 4 en 5 mei.

Tijdslijn

1939	29 augustus	Mobilisatie van het Nederlandse leger.
1940	10 mei	Duits leger valt Nederland binnen
	14 mei	Evacuatie bevolking van Jutphaas; bombardement op Rotterdam. Nederlandse leger geeft zich over. Evacuatie Jutphaas gestopt.
	16 mei	Invoering zomertijd.
	17 mei	Eerste Duitse soldaten in Vreeswijk.
	15 juni	Brood en bloem op de bon; op 1 juli boter, margarine en vetten en op 14 sep ook vlees op de bon
	21 oktober	Spertijd in heel Nederland tussen 0 en 4 uur.
1941	2 april	Padvinderij in Nederland verboden.
	29 augustus	Verwijdering Joodse kinderen uit scholen.
	7 december	Japan valt Pearl Harbour aan. Begin Tweede Wereldoorlog.
1942	29 april	Invoering Jodenster.
1944	6 juni	D-day: invasie geallieerde legers in Normandië.
	17 september	Operatie Market Garden.
	20 september	Jopie Hoveling en Tadeusz Jankowski komen om het leven.
	26 september	Korporaal Frederic Hooper verdrinkt in de Nederrijn.
	13 november	Lichaam van Hooper uit de Lek gehaald; hij wordt begraven.
1945	5 januari	Lekbrug bij Vianen en Vreeswijk kapotgeschoten door geallieerden.
	22 januari	Barbarakerk in Vreeswijk getroffen door geallieerde bom.
	5 mei	Duitse leger in Nederland capituleert.
	7 mei	Schietincident in Jutphaas.
1949	14 mei	Onthulling oorlogsmonument aan de Nedereindseweg.

VREESWIJK EN JUTPHAAS IN 1940

Nieuwegein is in 1971 ontstaan door de samenvoeging van twee gemeentes: Jutphaas en Vreeswijk. Het gebied van onze stad is sindsdien ingrijpend veranderd: veel nieuwe woonwijken en bedrijventerreinen, winkelcentra en heel veel straten. Nieuwegein is nu een stad met 68 000 inwoners. In 1940 is dat heel anders. Kijk maar eens naar de twee luchtfoto's die eind jaren 1930 zijn gemaakt. (Foto's: Collectie NIMH, Fototechnische Dienst Luchtvaartafdeeling, bewerking HV).

Luchtfoto vanuit het westen van de gemeente Jutphaas

Een luchtfoto van het gebied van de gemeente Jutphaas, een dorp met een enorm grondgebied. De gebieden Rijenburg (2), Hoograven en een deel van Kanaleneiland (5) horen op in 1940 bij de gemeente Jutphaas. Daar zijn bedrijven en fabrieken en staan wijken met arbeiderswoningen. Nu zijn het delen van de stad Utrecht. Rond 1940 telt de gemeente Jutphaas zo'n 10 000 inwoners; het dorp Jutphaas zelf ruim 3000.

Langs de Nedereindseweg (1) staan boerderijen. Die weg loopt dan (net als nu) vanaf De Meern, onder de (dan tweebaans) snelweg A2 (3) door naar het dorp Jutphaas (8). Daar staan huizen langs de Herenstraat, de Dorpsstraat (sinds 1972 ook Herenstraat genoemd) en een nieuw wijkje net achter de Dorpsstraat. Net buiten het dorp ligt een aparte wijk, Huis de Geer (6). En verder kan je vooral heel ver kijken over de weilanden, de akkers en de griendbosjes (bosachtig gebiedje,

met wilgen en elzenbomen). Nu staan daar woonwijken: bij 4 zijn nu Galecop, Batau-noord en Zuilenstein. Bij 9 Jutphaas-Wijkersloot, Centrum, Batau-Zuid en Doorslag en bij 10 Merwestein en Fokkesteeg. Bij 7 zie je het Amsterdam-Rijnkanaal tot aan de Plofsluis. De rest van dat kanaal komt pas na de oorlog gereed. In het begin van de oorlog is nog een hele tijd doorgewerkt aan het tracé richting Houten en Wijk bij Duurstede.

Luchtfoto vanuit het zuidwesten van het gebied van de gemeentes Vreeswijk en Jutphaas, gedeeltelijk

Dit is een luchtfoto van Vreeswijk, een schippersdorp rond de sluizen en het fort (10) met winkels en woonhuizen langs de Handelskade (9). In 1940 zijn er ongeveer 3100 inwoners in het dorp aan de Lek (12). De snelweg A-2 (1) is enkele jaren daarvoor gereedgekomen; de Lekbrug (14) is goed te zien. De Prinses Beatrixsluis (11) in het Lekkanaal is zichtbaar. Van het Amsterdam-Rijnkanaal is een deel al gegraven, een ander deel (15) is al uitgezet en herkenbaar in het landschap. De Vaartse Rijn (5) en de Doorslag (3) zijn herkenbare waterwegen. In het linkerbovendeel van de foto zie je het dorp Jutphaas (4) en rechts daarvan

de vorm van fort Jutphaas en de bomen rond kasteel Rijnhuizen. En de rest? Tussen de dorpen weilanden, akkers en stukjes met griend, net zoals op de foto van Jutphaas is te zien. Je kunt heel ver om je heen kijken. Nu zijn daar de wijken Doorslag (2), Fokkesteeg-Noord en Merwestein (6), Fokkesteeg-Centrum en Fokkesteeg-Zuid (7), Zandveld en Hoog Zandveld (8) en Lekboulevard (13).

Er is vooral veel rust, zeker als je het vergelijkt met nu. Er rijden maar weinig auto's, als mensen reizen gaat dat op de fiets en met de autobus. Paard en wagen komt nog veel voor.

Zijn er objecten of gebieden die in de oorlog van groot belang zijn? Veel aandacht wordt besteed aan de bescherming van de Beatrixsluis (die door de Duitsers Oostersluis wordt genoemd) en de Lekbrug.

Die zijn van belang voor de verbindingen over het water en over de weg. In Jutphaas is het fort interessant. Daar staan zendmasten van de Duitse Kriegsmarine. Zij onderhouden contact met de onderzeeboten op de Atlantische Oceaan. Maar verder is er in het agrarische gebied rond de dorpen niet zoveel van belang.

LEVEN IN OORLOGSTIJD

In het jeugdboek “Als oorlog echt is” van Dolf Verroen kun je de volgende tekst vinden: “Toen de oorlogsdagen voorbij waren, toen er niet meer gevochten werd en niet meer gebombardeerd, toen er niet meer geschoten werd, leek alles weer gewoon. Je moest weer op tijd naar bed, je ging weer naar school en ook de volwassenen pakten het gewone leven weer op. Het leek allemaal mee te vallen. Af en toe marcheerden er soldaten door de straat, maar dat was voor de grote mensen erger dan voor ons. (...) In het begin was er nog genoeg te eten en de meeste mensen deden al gauw weer gewoon. Ongewoon gewoon. Ze waren niet strijdvaardig. Ze hadden te eten en ze werden niet geslagen of beroofd. Ze vonden dat het allemaal wel meeviel.”

*Een jongetje kijkt naar Nederlandse militairen die Vreeswijk binnen marcheren op de Koninginnenlaan. Verdere informatie ontbreekt.
Foto: HKN, collectie Van Zutphen*

Jutphaas en Vreeswijk

Hoe was dat dan in Jutphaas en Vreeswijk? Hoe leefden kinderen in deze twee dorpen tijdens de Tweede Wereldoorlog? Weten we daar iets over?

De mensen die daar iets over kunnen vertellen zijn nu ruim 85 jaar of ouder. En hebben die in de afgelopen jaren veel verteld? Dat verschilt van persoon tot persoon. De een verwerkt gebeurtenissen door er over te praten; de ander kropt alles op en zwijgt. En na de oorlog hadden al die volwassenen wel iets anders aan hun hoofd: het land moest worden opgebouwd! Je had geen tijd om terug te kijken, of je kreeg die niet: kinderen en jongvolwassenen moesten vooral aan hun school en opleiding werken.

Renée Blom heeft twee boeken geschreven: “Twee dorpen in oorlogstijd” over wat mensen in Vreeswijk en Jutphaas in de oorlog hebben meegemaakt. Daarin zijn wel stukjes te vinden over hoe kinderen de oorlog hebben ervaren.

De mobilisatie vanaf augustus 1939 en de eerste oorlogsdagen

In de maanden voor de oorlog wordt het Nederlandse leger in staat van paraatheid gebracht; mobilisatie noemen ze dat. Voor de twee dorpen betekent dat er veel militairen zijn. Die moeten ergens worden ondergebracht. In Jutphaas komen barakken op het Drilleveld en soms worden militairen bij mensen thuis ondergebracht. Er is veel werk voor de hoefsmid, want er worden dan nog veel paarden gebruikt in het leger. Ook in Vreeswijk zijn veel militairen. Die zorgen voor extra inkomsten voor de winkeliers. Voor kinderen is het allemaal erg spannend om mee te maken. Marcherende soldaten, ruiters te paard, kanonnen achter militaire auto's; ze kijken hun ogen uit.

Als de oorlog begint zijn het vooral de vele overvliegende vliegtuigen die opvallen. En al snel daarna komen er talrijke

vluchtelingen naar Vreeswijk en Jutphaas. Ze komen vooral uit Veenendaal en omgeving. Dat ligt vlak bij de Grebbeberg en de Grebbeberglinie, waar hevig wordt gevochten. Op 12 mei 1940 worden zelfs de banken uit de Nicolaaskerk gehaald om voldoende ruimte te maken om mensen te kunnen laten slapen. Ook uit Tull en 't Waal en Schalkwijk, dat voor een deel onder water is gezet, als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, komen vluchtelingen. De burgemeester van Jutphaas krijgt zelfs het bevel om met al zijn inwoners te evacueren. Bepakt en bezakt gaan de inwoners op 14 mei in de richting Woerden. Maar als de Nederlandse troepen laat in de middag de wapens neerleggen en zich overgeven, hoeven de inwoners eigenlijk niet meer weg. Sommigen keren nog dezelfde dag terug naar huis, de boeren als eersten om thuis de koeien te kunnen melken.

Voedselbonnen

Voedsel

In beide dorpen is gedurende de oorlog voor de meeste mensen voldoende voedsel aanwezig. Veel eten is op de bon, maar heel veel mensen hebben een eigen tuin; en er zijn genoeg boerenbedrijven in de omgeving waar voldoende eten is. Wel zijn voedselproducten op de bon: vlees, brood, aardappelen en boter. Dan kan je alleen wat te eten krijgen als je ook een bonnetje inlevert.

In de steden is het tekort aan voedsel groter. Vooral tijdens de hongerwinter van 1944-1945 is er een enorm tekort. Niet alleen volwassenen, ook kinderen trekken van de grote steden naar de dorpen op het platteland om eten te pakken te krijgen. Barre tochten zijn dat: tientallen kilometers lopen in winterweer, terwijl je maag knort van de honger.

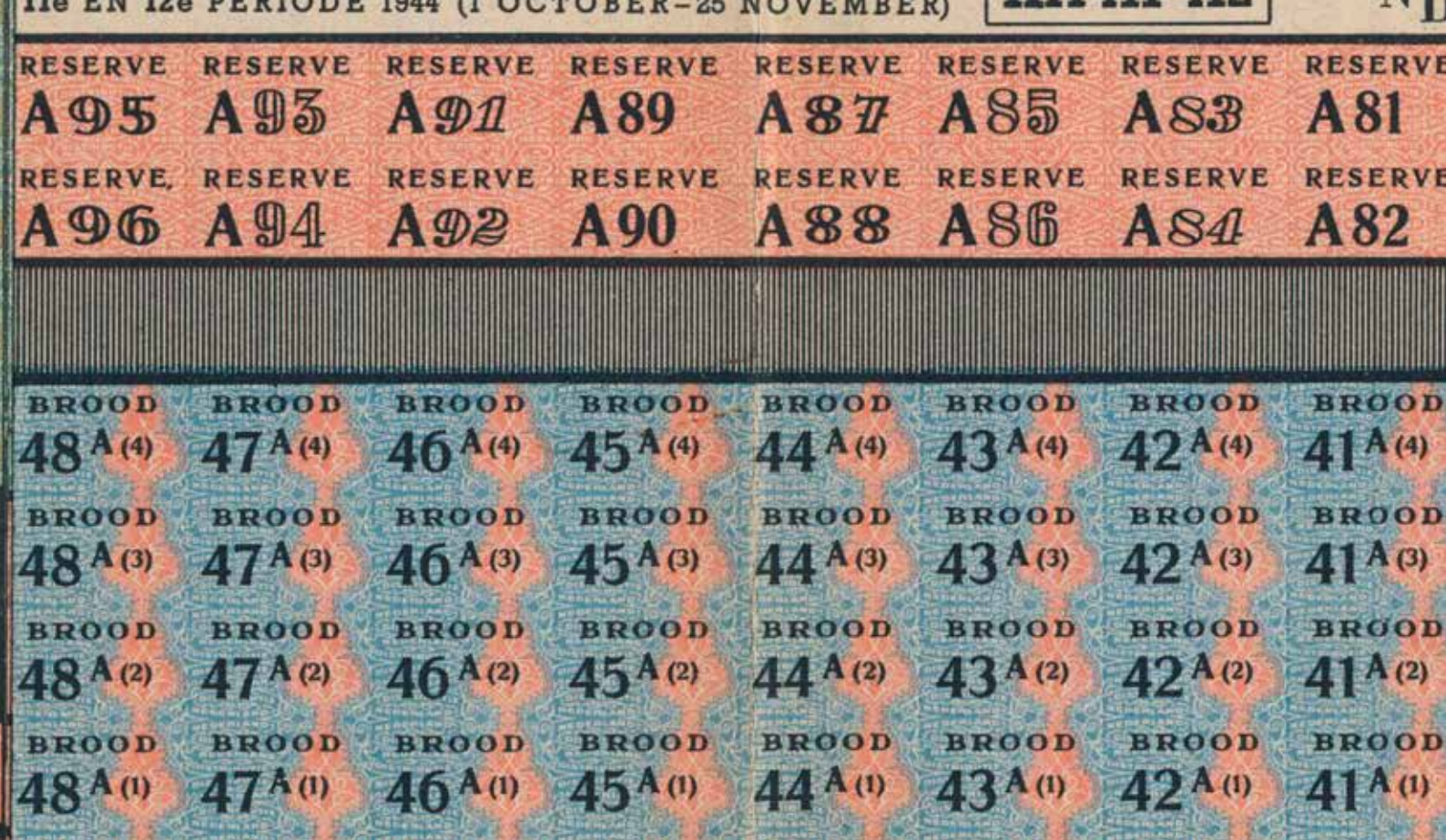
Twee kinderen op zoek naar voedsel. Foto Noord Hollands Archief, nr. 33153.

Kleding en schoeisel

Al snel wordt kleding schaars en ook schoenen zijn vrijwel niet meer te krijgen. In 1943 is er zelfs een tekort aan klompen. Klompenmakers mogen geen bomen meer omzagen om daar klompen van te maken. Mensen wordt gevraagd de klompen te laten repareren. Sommige kinderen hebben geen schoenen meer; zij lopen op sokken of op een houten plankje onder hun voeten. Als er helemaal geen kleding en textiel meer is te vinden, worden mensen vindingrijk. Als iemand in een pakje een Duitse Nazivlag vindt, wordt het hakenkruis eruit geknipt (en verbrand) en van de rode stof wordt een bloesje gemaakt. De kleding van mensen die zijn overleden wordt vermaakt tot kleren voor kinderen.

Verduistering

In het begin van de bezetting voeren de Duitsers regels in om de huizen te verduisteren. Er mag geen licht door de ramen naar buiten schijnen. Dat wordt gedaan zodat de geallieerde vliegtuigen niet weten waar ze zijn. Voor het verduisteren wordt zwart papier gebruikt. De straatverlichting gaat uit en de lampen van auto's en fietsen mogen maar heel weinig licht geven. Trouwens, steeds vaker mag je 's avonds en 's nachts helemaal

niet buiten zijn. Dan is het spertijd. Doe je dat wel, dan word je opgepakt.

Vervoermiddelen

Het rijden met een auto is al heel lastig vanwege een tekort aan brandstof. Ook met de motor of de fiets is het moeilijk; Duitsers pakken zo'n vervoermiddel nogal eens af. Iemand die een motor had, verstopte de wielen van zijn rijtuig onder het matras van zijn bed!

Voor de fietsen is op een zeker moment geen luchtband meer te krijgen. Soms doet men harde rubber stroken om de velgen, of stukken hout. Of helemaal niets meer. Een fiets zonder banden wordt ook wel 'een Hollandse tank' genoemd.

Naar school gaan

In de beginjaren van de oorlog gaan de meeste kinderen gewoon naar school. Ze leren daar dat ze bij luchtalarm snel onder de schoolbanken moeten kruipen. Wel merken kinderen dat ze soms klasgenoten missen; die zijn dan verhuisd of meegenomen door de bezetters. Joodse kinderen mogen vanaf eind augustus 1941 niet meer naar school. Soms is er ook geen leerkracht, omdat die is ondergedoken.

In de winter is er vaak geen verwarming. Kinderen nemen dan zelf de brandstof voor de kachel mee naar school om het

klaslokaal een beetje warm te maken. Vanaf 1944 zijn de scholen dicht. Het wordt veel te gevaarlijk door de bombardementen en beschietingen.

Sporten

In het begin is sport nog wel mogelijk. Later wordt dat moeilijk. Soms zijn er te weinig spelers (die zijn ondergedoken of zijn opgepakt om in Duitsland te werken). Of er is geen fatsoenlijke bal meer te krijgen. En houten tribunes langs het veld worden opgestookt. In Vreeswijk worden de houten deuren van het openluchtwembad bij de Lek door bewoners meegenomen om te worden opgestookt in de kachel.

Gedrag

Wat wel het meeste verandert, is het gedrag van mensen. Volwassenen worden voorzichtiger met iets te zeggen tegen een ander; is die ander wel te vertrouwen? Word je verraden en dan opgepakt? En pas op: niet van alles vertellen waar de kinderen bij zijn. Die kunnen misschien ongemerkt toch iets horen wat ze beter niet kunnen weten.

Hoewel kinderen vaak niet precies te horen krijgen wat er allemaal aan de hand is, hebben ze wel degelijk in de gaten dat hun ouders oppassen met wat ze zeggen. Ook zien ze hoe Duitse soldaten reage-

ren. Daardoor weten kinderen al snel wat ze wel en niet moeten doen. Vaak is niets zeggen, je mond houden en doen wat er gezegd wordt het beste. Oudere kinderen krijgen soms een grote verantwoordelijkheid: ze moeten op de jongere kinderen passen, het huishouden draaiend houden en soms zelfs geheime boodschappen overbrengen of post bezorgen.

Er zijn vast en zeker ook kinderen bij die vreselijke dingen zien. Kunnen ze daar wel over praten? Durven ze er wel over te praten, of zwijgen ze? Soms krijgen ze daar later last van: nachtmerries, slapeloosheid, snel boos worden of juist heel teruggetrokken zijn. Sommigen hebben er zelfs nog last van als ze volwassen zijn. Oorlog doet vreselijke dingen met mensen!

HERDENKEN

Op twee plaatsen in de stad is ieder jaar op 4 mei een herdenking.

Op zaterdag 14 mei 1949 onthult de Commissaris van de Koning in Utrecht, Mr. M.A. Reinalda op de hoek van de Nedereindseweg en de Wilhelminastraat het oorlogsmonument. Het is gemaakt door de Utrechtse kunstenaar Albert Dresmé (1915-2003).

MONUMENT NEDEREINDESEWEG

Het monument bestaat uit een zuil met een vrouwenfiguur die op de rechterarm een duif draagt. In haar linkerhand houdt ze een boek vast. De duif is vanzelfsprekend de vredesduif. Het boek is een wetboek. Door de bevrijding komt een einde aan de rechteloosheid van de Duitse bezetters. Aan de voorzijde van de zuil staat een plaquette met namen van de oorlogsslachtoffers uit Jutphaas.

Als je voor het monument staat is aan de linkerzijde een reliëf met drie vrouwen die een zware ketting dragen. Ze kijken bedroefd. Het staat symbool voor de vijf zware oorlogsjaren. Het reliëf aan de rechterzijde laat ook drie vrouwen zien. Die zijn blij, ze dansen en maken muziek; tijd om het feest van de bevrijding te vieren.

Het oorlogsmonument staat vandaag de dag nog steeds op dezelfde plaats. Het enige dat is veranderd na 1949 is de duif. Door vandalisme is het beeld enkele keren vernield. De arm is gedeeltelijk, afgebroken, de vredesduif is beschadigd of gestolen. Sinds 1999 staat er een hek om het monument.

MONUMENT GILDENBORGLAAN

In Vreeswijk is ook een monument waar een oorlogsslachtoffer wordt herdacht. Op de begraafplaats aan de Gildenborglaan is het graf van korporaal F.H. Hooper te vinden. Leerlingen van de Willem Alexanderschool hebben het graf van deze Engelse soldaat geadopteerd. Zij verzorgen het graf en zijn aanwezig bij de jaarlijkse herdenking op 4 mei.

In een apart hoofdstuk lees je meer over Frederic Hooper.

(Foto: Henk Valkenet)

HERDENKEN MET BLOEMEN

Heb je wel eens iemand een bos bloemen gegeven? Natuurlijk wel: als iemand in de familie jarig is of een diploma heeft gehaald. Of misschien wel met Valentijnsdag, omdat je iemand aardig vindt.

Sommige bloemen hebben een speciale betekenis. Zo weet iedereen wat het betekent als je iemand een rode roos geeft. De symboliek van bloemen is heel breed. Eén element is natuurlijk de vergankelijkheid: een mooie bloem blijft niet voor eeuwig mooi en verdort uiteindelijk.

Bij herdenkingen worden steeds vaker bloemen gebruikt om een boodschap over te brengen. Denk maar eens aan de bloemen die worden neergelegd op de plaats van ernstig incident. Je ziet dat ook vaak op de televisie.

Bij begrafenissen worden deze witte bloemen vaak in bloemstukjes verwerkt. Weet je hoe die heten?

Dit is de aronskelk. Er zijn ook mensen die ervoor kiezen om bij een begra-

fenis een bloemstuk meenemen waar de aronskelk juist niet in is verwerkt.

Soms is een bloem verbonden aan de plek van een tragische gebeurtenis. Op 17 juli 2014 werd een vliegtuig boven Oekraïne neergeschoten door een Russische raket. Veel brokstukken van dat vliegtuig, vlucht MH-17, kwamen terecht in een veld waar zonnebloemen groeiden. Dat er bij het herdenkingsmonument in Vijfhuizen een groot veld met zonnebloemen staat, is dan ook niet verwonderlijk.

In Groot-Brittannië herdenkt men op 11 november, remembrance-day, de slachtoffers van de Eerste en Tweede Wereldoorlog, maar ook van alle conflicten sinds die tijd. Mensen dragen dan een rode klaproos, 'poppy' genoemd. Door de bloedrode blaadjes en zwarte kruisvormige binnenste is deze bloem een toepasse-

lijk symbool voor alle gesneuvelde soldaten. Het symbool komt voort uit het idee dat de plant groeide op plaatsen waar iemand vermoord was: de bloem zou het bloed van het slachtoffer hebben omgezet in die mooie rode kleur. Lang is gedacht dat er daarom zoveel klaprozen op slagvelden te vinden waren. Dat komt echter doordat de zaden van de bloem pas ontkiemen als ze aan licht worden blootgesteld. Rond de loopgraven in de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) was de grond door bombardementen en gevechten flink omgewoeld. Dat zorgde voor een ideale voedingsbodem voor de klaprooszaden om te bloeien.

Veteranen worden in Nederland herdacht door het dragen van een witte anjer. Bij het monument aan de Nedereindseweg is ook een anjerperkje ingericht. De witte anjer was in het verleden nauw

verbonden met prins Bernhard (de opa van Koning Willem-Alexander). Na zijn overlijden in 2004, besloten Erik Kuiper en Fred Janssen (twee Libanon veteranen) hem postuum te eren door de veteranen van United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL) de Witte Anjer op het uniform te laten dragen tijdens het jaarlijkse bevrijdingsdefilé in Wageningen. Dat oogstte waardering, waarna het

initiatief ontstond om de bloem symbool te maken van de Nederlandse veteranen.

Slachtoffers van de bezetting van Nederlands-Indië worden herdacht door het dragen

van een melati, de Indische jasmijn. "De bloem symboliseert tegelijk het leven en haar schoonheid maar ook het geestenrijk en de dood", schrijft de organisatie over de bloem. "Zoals de geur een lang vergeten herinnering kan oproepen, zo staat de afbeelding van deze bloem symbool voor het niet-vergeten."

1940

1945

STRIJDEND GEVALLEN
W. O. T. JANKOWSKI
POOLS VLEGENIER RAF
TH.J.P. VAN GENDEREN
TH. HANSELAAR
L.C. KERKHOF
A. KROS

OORLOGSSLACHTOFFERS
J. STREEFKERK
J.J. HOVELING
J.J.H. VAN EE
F.A. LUITEN
W. SPIES

Tekst op de plaquette van het monument aan de Nedereindseweg in Jutphaas

Leerlingen van Montessorischool De Vleugel hebben het monument aan de Nedereindseweg geadopteerd. Jaarlijks leggen zij bloemen bij het monument om de gesneuvelden te herdenken. Foto Henk Valkenet 20241001.

EEN INDRIUKWEKKENDE BEGRAFENIS

In september 1944 vindt in Jutphaas een indrukwekkende begrafenis plaats. Op die dag worden twee – nog jonge - oorlogsslachtoffers herdacht. Hun verhaal staat elders in deze Cronyck opgeschreven.

Op verschillende plekken in het dorp is van alles geregeld. Zes jonge buurtbewoners dragen een kist met Jopie Hoveling vanaf zijn huis naar de Nicolaaskerk. Op dezelfde tijd wordt bij houthandel Heijman de kist met de omgekomen piloot Tadeusz Jankowski in een grote roeiboot geplaatst. Over de kist ligt een zwart kleed. De twee roeiers varen zwijgend over het Merwedekanaal in de richting van Jutphaas. Daar leggen ze aan bij het gemeentehuis aan de Herenstraat. Vandaar dragen zes mannen de kist naar de kerk.

Daar, vooraan in de kerk staan de twee kisten naast elkaar. De kerk zit helemaal vol, er is geen plaats meer vrij. Zelfs in de gangpaden staan mensen, waar onder belangstellenden die anders nooit in de kerk komen. Na de uitvaartmis worden beide kisten naar het kerkhof naast de kerk gedragen. Ook hier is het veel te klein om alle belangstellenden een plek te geven. Midden op het kerkhof zijn twee kuilen naast elkaar gegraven. Daar worden ze ter aarde besteld, zoals dat heet. Nadat de pastoor de beide doden heeft gezegend, is hij de eerste die met een klein schepje een beetje zand op de kisten laat vallen. Daarna zullen honderden aanwezigen

zijn voorbeeld volgen. Aan de ene kant Tadeusz Jankowski, 25 jaar, geboren in Polen en daarnaast Jopie Hoveling, jongetje van 8 jaar uit Jutphaas, naast elkaar. Ze hebben elkaar nooit gekend; vandaag zijn ze samen.

De Duitsers die in het dorp zijn gelegerd, zijn er niet bij. Die hebben wel begrepen dat zij helemaal niet welkom zijn; een verstandig besluit om weg te blijven.

De jongens die de kist van Jopie hebben gedragen, krijgen na afloop elk een rijks-

daalder¹ van de begrafenisondernemer. De zes jongens zijn er een beetje beduusd van. Heel even spookt het door de hoofden om het geld zelf te houden. Een van hen oppert om het geld bij elkaar te leggen en aan de ouders van Jopie te geven; als een soort schrale troost. De jongens zijn het snel eens. Het geld wordt in een envelop gestopt en bij de familie Hoveling thuis in de brievenbus gedaan. Een mooi gebaar, vind je niet?

Jarenlang liggen Jopie en de Poolse piloot naast elkaar, elk in hun eigen graf. Bij het graf van Jopie staat een kruis met aan beide kanten een marmeren plaat met een tekst. Maar tijdens een storm waait dat om. Een beeldhouwer maakt van de twee marmeren platen één nieuwe gedenksteen. Als je goed kijkt naar de foto kan je zien waar de twee afzonderlijke tekstplaten aan elkaar zijn gezet.

In de jaren '60 wordt het stoffelijk overschot van de piloot overgebracht naar Breda. Daar wordt hij herbegraven in graf E-4-7 op de Poolse oorlogsbegraafplaats, te midden van zijn gesneuvelde landgenoten.

Het graf van Jopie wordt verplaatst naar de locatie waar het vandaag nog steeds is te vinden.

(Foto: Henk Valkenet)

¹ Een rijksdaalder is geld met een waarde van 2 gulden en 50 cent, nu € 1,10. Dat rijksdaalder in 1944 is net zoveel waard als 17 euro nu.

HET VERHAAL ACHTER DE FOTO

Foto collectie Joop van Alderen

Schrijfster Renée Blom is in 2019 en 2020 bezig met het schrijven van een boek. Er komen verhalen in van Nieuwegeiners en over Nieuwegeiners in de Tweede Wereldoorlog. Ook het verhaal over Jopie Hoveling komt erin. Ze heeft alleen een probleem: er is geen foto van de jongen.

Op een middag spreekt ze haar achterbuurman, dhr. Jos van Alderen. Ze vertelt hem waar ze mee bezig is en meldt ook: “Ik ben bezig met het verhaal over Jopie Hoveling, maar we weten niet hoe hij eruitziet.” Tot haar grote verbazing zegt Jos: “Ik wel, ... kijk daar staat hij op de foto!” en hij wijst naar een foto die op een tafeltje staat.

Nu heeft Renée de foto van het jongetje dat in 1944 zo tragisch om het leven is gekomen.

Maar... hoe komt Jos aan die foto?

Jos van Alderen is in 1943 in Breda geboren. Na de oorlog is hij geadopteerd door vader en moeder Hoveling, die dan kinderloos zijn.

Hij wordt door de Jutphanezen al snel Joop Hoveling genoemd. Die naam staat zelfs op zijn rapportboekje!

Tot zijn overlijden in 2023 gaat hij als Joop van Alderen door het leven.

Voor het maken van de foto zijn Jopie en zijn ouders in 1943 naar Foto Lauwers in Utrecht gegaan. Jopie heeft zijn mooiste kleren aangetrokken, die voor de Eerste Heilige Communie zijn gekocht: overhemd met stropdas, colbert, plusfour (een over de knie vallende broek), lange kousen en glanzend gepoetste zwarte schoenen.

TWEE JONGE MANNEN

In een vorig hoofdstuk staat het verhaal van de begrafenis van twee jonge mannen.

Beide zijn oorlogsslachtoffer, door een dramatische samenloop van omstandigheden op 20 september 1944.

Wat gebeurt er op die dag?

In twee delen wordt die tragische gebeurtenis beschreven. Het eerste deel, "Niet rennen... blijf liggen!" gaat over de 8-jarige Jopie Hoveling. Het hoofdstuk "Killed in action" gaat over de andere jonge man, de 25-jarige Tadeusz Jankowski..

NIET RENNEN... BLIJF LIGGEN !

Het is woensdag 20 september 1944. Het is een mooie zaterdag en met een temperatuur van zo'n 14 graden is het een prima dag om aan het werk te gaan. Jopie Hoveling komt uit zijn bed en trekt zijn werkkleren aan. Vandaag gaat hij mee met zijn vader. "Ben je er klaar voor?", vraagt zijn vader. "Ik wel," zegt hij. "Het is goed weer en niet te warm, dan moet het wel lukken om de oogst binnen te halen", zegt zijn vader. Na het eenvoudige ontbijt, vullen ze twee flessen met water en nemen sneetjes brood mee als lunchpakket. Vanaf hun huis aan de Emmastraat 25 (Deze straat heet nu de Stormerdijkstraat) lopen ze naar de Rijnhuizerbrug. Ze gaan de brug over, lopen langs het oude kasteel Rijnhuizen, gaan dan rechtsaf langs het fort naar Plettenburg. Daar, wat verder naar achteren richting Beatrixsluis, ligt een stuk grond dat boer Mooren pacht van Rijkswaterstaat. Hij verbouwt er tarwe en bieten. Vandaag gaan ze het graan oogsten. Als ze aankomen zijn Mooren, Van den Brink, een aantal knechts en enkele oudere zoons al aanwezig. Er staan drie paard-en-wagens klaar om het geoogste graan te vervoeren. En dat graan moet vandaag echt van het veld af. Anders komen mensen uit de grote stad voor niets om het koren mee te nemen. Daar lijden ze echt honger en die zijn al blij met extra graankorrels waar ze een broodje van kunnen maken. Jopie kent geen honger. Natuurlijk, je kunt, nu het oorlog is, niet alles zo maar kopen. Er is veel op de bon, maar echt honger... nee dat kent hij niet. In Jutphaas zijn veel boeren en mensen met een eigen tuintje; daar is nog behoorlijk wat eten te krijgen. Gelukkig maar.

"Goeie morgen." klinkt het hier en daar als ze elkaar begroeten en er worden handen geschud. Daarna gaan de werkers aan de slag. Jopie kijkt even om zich heen om te zien wat er allemaal gebeurt. Het is voor hem tenslotte de eerste keer dat hij mee mag. Met vlotte hand maaïen de

Het maaïen van graanhalm met een handzeis. Bron <https://cagnet.belitem/B00002728>

mannen de korenhalm af, bundelen die tot bossen en gooien die bossen vervolgens op de wagen.

Jopie probeert zo goed en zo kwaad als het gaat mee te helpen met het aanslepen van de bossen. "Lukt het, jongen?" vraagt zijn vader. "Soms is het een beetje zwaar. En het is wel stoffig," antwoordt Jopie. "Neem dan maar een extra slokje water, jongen."

Als de eerste wagen vol is, wordt die naar huis van Mooren gereden om daar te lossen. Intussen wordt de tweede wagen alvast geladen en zo zit de gang er lekker in: één wagen wordt geladen, één wagen is onderweg en de derde wordt gelost.

's Middags is er even tijd om tussendoor wat te eten en te drinken. Jopie laat zich de boterhammen goed smaken. Daarna pakken ze het werk weer op.

Het werk verloopt lekker vlot, zeker bij dit goede weer. Tot er omstreeks drie uur vier geallieerde vliegtuigen laag overvliegen. Het Duitse afweergeschut bij de Beatrixsluis (die heet op dat moment de Oostersluis; de naam Beatrix mag niet gebruikt worden) buldert. Die vliegtuigen zijn van het type Mustang III, snelle en wendbare toestellen. Eén van de vliegtuigen wordt geraakt door het Duitse geschut en vliegt in brand. Meteen laat

iedereen op het veld alles uit zijn handen vallen en gaat plat op de grond liggen. Ook Jopie laat zich vallen, zijn gezicht zit tussen de korenaren en de stoppels van de afgesneden halmen. Het kietelt en prikt in zijn gezicht, maar daar denkt hij nu niet aan.

Het getroffen vliegtuig lijkt intussen onbestuurbaar geworden en komt als een brandende fakkel naar beneden, recht op de werkers af. Ze zijn doodsbang. De paarden voor de wagen die op de akker staat, worden onrustig en beginnen te steigeren en slaan even later op hol. Gelukkig kan een van de knechts nog net op tijd de wagen afkoppelen. Die doodsbange dieren draven weg, dwars door een hek met prikkeldraad. Eén paard scheurt hierbij zijn hele borst open. Een naar gezicht om te zien.

Angstig geworden door het gebulder en gejammer van het naderende vliegtuig wil Jopie maar één ding: naar zijn vader toe. Daar voelt hij zich veilig. Hij roept: "Papa, waar ben je?" Maar door het lawaai zal zijn vader dat vast niet horen. De jongen staat op om te kijken of hij zijn vader ergens ziet. Vader Hoveling ziet zijn zoontje opstaan en om zich heen kijken. Hij brult: "Jopie, blijf liggen!" en tot zijn ontzetting ziet hij het vliegtuig heel laag

Tekening van een Mustang jachtvliegtuig.

boven de grond aanstormen. De vleugel van de brandende Mustang raakt bijna de grond aan. Precies op de plek waar Jopie staat: “NEEEEE!” Hij gilt het uit en ziet hoe zijn kind wordt geraakt. Een paar tellen later stort de toestel met een doffe dreun neer in de grond bij de Bongenaar. De drie andere vliegtuigen cirkelen nog even rond en vliegen dan weg; daarna is het een moment helemaal stil.

Dan een hoop geschreeuw, rennende mannen over de akker in de richting waar Jopie moet liggen. De aanblik is verschrikkelijk. De vleugel heeft de jongen aan zijn hoofd geraakt; hij is op slag dood. Snel wordt er een doek gehaald en over het levenloze lichaam van het kind gelegd. Vader Hoveling is helemaal overstuur; al eerder verloor hij een kind aan een ziekte. En nu zijn enig kind, zijn Jopie, waar hij zo trots op is.

De ontredde bij de werkers op het veld is groot. Ze helpen Jopies vader om het lichaam van het jongetje op een van de wagens te leggen om hem naar huis te brengen. De mannen op het veld hebben natuurlijk ook gezien dat het vliegtuig is neergestort en dat er iets met Jopie is gebeurd. Als ze bij het wrak van het vliegtuig aankomen zien de piloot half uit de cockpit hangen. Hij heeft brandwonden, zijn beide benen zijn gebroken en in de rugplaat van de stoel zitten vier kogelgaten. Hij heeft de crash niet overleefd.

Intussen zijn er ook Duitse militairen gearriveerd, maar die hebben meer belangstelling voor het neergestorte vliegtuig dan voor Jopie en zijn vader. Ze beschouwen het vliegtuigwrak als een succes: één vijandelijk vliegtuig minder en een dode piloot. Dat er op enige afstand nog een

dode is gevallen, lijkt hen niet te deren. Trouwens... die mannen daar op het veld hebben helemaal geen zin in Duitse ‘belangstelling’. Het is verd..... hun schuld dat de jongen dood is! Met paard en wagen brengen ze vader en zoon Hoveling naar het dorp. Onderweg wordt niets gezegd. Je hoort alleen het klikklakken van de paardenhoeven. Maar in hun hoofden spookt het rond: Hoe zal Jopies moeder reageren?

Bij dit intense verdriet heeft niemand de moed om van alles te regelen. Toch moet dat wel worden gedaan en het gebeurt dus ook: de dokter komt om officieel vast te stellen dat Jopie dood is; een begrafenisondernemer is er om het lichaam van Jopie te verzorgen om hem daarna in een kist te leggen; er moet aangifte worden gedaan op het gemeentehuis; de begrafenis moet worden geregeld.

Als Jopie later in de kist ligt, komen familieleden, vrienden, kennissen en buurtbewoners afscheid nemen. Hij heeft een witte tulband om zijn hoofd.

KILLED IN ACTION

In het verhaal over Jopie Hoveling komt een piloot van een vliegtuig voor. Ook hij komt op die zaterdag 20 september 1944 op een tragische manier om het leven: zijn vliegtuig wordt geraakt door het Duitse afweergeschut en stort neer. Hij is, zoals ze dat in militaire termen noemen: KIA, ‘killed in action’, in het Nederlands: gesneuveld in de strijd.

Wie is die piloot eigenlijk?

In het midden van Polen ligt het boerendorp Staroźreby. Daar wordt op 21 januari 1919 Tadeusz Jankowski geboren. Over zijn jeugd weten we hoegenaamd niets.

Als de Duitse nazilegers het land Polen binnenvallen op 1 september 1939 is Tadeusz net 20 jaar oud. Misschien heeft hij in het leger gezeten en meegevochten tegen de invallers? Of is hij voor die tijd al het land ontvlucht, zoals wel meer Poolse jonge mannen hebben gedaan? Ook daarover is niets bekend.

Logo van 315^e squadron Foto: Wikipedia

Hij komt uiteindelijk in Engeland terecht en wordt door de RAF (Royal Air Force, de Engelse luchtmacht) opgeleid tot piloot. Hij krijgt dienstnummer 780386. Met andere landgenoten maakt hij deel uit van het 315^e squadron. Een squadron is een groep vliegtuigen met al het personeel dat erbij hoort. Er zijn meer Poolse squadrons bij de RAF en die Poolse vliegeniers zijn heel fanatiek. Ze willen maar wat graag de Duitse vijand te pakken nemen. Tadeusz heeft al een aantal malen een medaille gekregen wegens dapper gedrag.

Het 315^e Squadron (genoemd naar de stad Dęblin, waar de Poolse Luchtmachtschool was gehuisvest) is gevestigd op RAF-vliegveld Brenzett, bij Romney Marsh in het graafschap Kent in Engeland.

Poolse piloten van squadron 315 bij een Mustang vliegtuig, met kenteken PG-G. Tadeusz Jankowski zit op de voorgrond. (Foto: IWM-MH13761)

Woensdag 20 september 1944

Om 12:50 uur vertrekken 12 Mustang III vliegtuigen van het 315^e Squadron, aangevuld met toestellen van het 129^e en 306^e squadron, richting Nederland. Ze gaan daarnaartoe ter ondersteuning van Operatie Market Garden. De geallieerde troepen willen met die militaire operatie vanuit Zuid-Nederland doorstoten naar de Rijnbrug bij Arnhem. Ze willen, als ze de brug hebben veroverd, vandaar ver-

der trekken richting Duitsland. Tadeusz vliegt in een Mustang Mark III FB367 met als registratie PK-V.

Omstreeks drie uur vliegt hij met drie collega's boven Jutphaas. De Duitsers hebben de vier toestellen ook gezien en de kanonnen van de luchtafweer bij de Oostersluis (nu Beatrixsluis) proberen de vliegtuigen uit de lucht te schieten. Het toestel van Tadeusz wordt geraakt en ook hijzelf wordt getroffen door mitrailleur-

kogels. Hij probeert uit alle macht zijn toestel onder controle te houden, boomtoppen te ontwijken, maar dat lukt niet en uiteindelijk stort het toestel neer. Zou Tadeusz dat rennende jongetje op het korenveld nog hebben gezien?

De drie andere toestellen cirkelen nog enkele keren boven het gebied en vliegen dan weg in westelijke richting.

KORPORAAL HOOPER

In de Lek bij Vreeswijk wordt op 13 november 1944 een lichaam in het water gevonden.

Het blijkt te gaan om een Britse soldaat.

Op het identificatieplaatje staan zijn naam en zijn legernummer: Frederick Henry Hooper, legernummer 5125343.

Wie is hij en hoe komt hij in het water van de Lek terecht?

Fred Hooper wordt geboren op 8 september 1922 in Penarth, Wales, Groot-Brittannië. Als de Tweede Wereldoorlog uitbreekt wordt hij opgeroepen voor militaire dienst. Hij maakt deel uit van het South Staffordshire Regiment Airborne, een eenheid die met zweefvliegtuigen soldaten, jeeps en licht geschut vervoert. Zijn vriend Ted Calladine, zit ook bij dit onderdeel.

Hun regiment wordt op 17 september 1944 ingezet bij de Operation Market Garden. In de slag om Arnhem komen dan honderden parachutisten, waaronder Hooper en zijn vriend Calladine, op de landingszone ten noordwesten van Wolfheze naar beneden. Als alle manschappen zich hebben verzameld, trekken ze op richting Arnhem om daar de Rijnbrug te veroveren.

Maar de Duitsers bieden veel meer tegenstand dan verwacht; de geallieerden moeten zich terugtrekken. Ze zitten vast op de noordoever van de Rijn. Er is maar één manier om daar weg te komen: naar de

overkant van de rivier. Maar zonder hulp lukt dat nooit. Op woensdag 20 september en donderdag 21 september komen Poolse parachutisten te hulp. Die landen aan de zuidoever bij de plaats Driel. Het lukt hun een aantal militairen over te zetten, maar er vallen veel slachtoffers door zwaar vijandelijk vuur. Vijf dagen later zijn er nog steeds militairen die naar de overkant moeten. Als de ochtend aanbreekt, wordt het oversteken gestaakt; het is te riskant. Fred, die geen zin heeft om krijgsgevangen te worden gemaakt, zegt tegen zijn vriend: "Ik ga zwemmen!" Ted raadt het hem af, maar Fred, die heeft leren zwemmen, gaat toch het water in. Zo'n 15 meter van de oever komt hij in moeilijkheden. Hij komt in de sterke stroming van de rivier terecht, wordt naar beneden getrokken en verdrinkt.

De stoffelijke resten van veel militairen die in het water van de Rijn liggen, zakken naar beneden en worden door de stroming meegenomen. Soms blijven ze steken achter obstakels onder water. En zo kan het gebeuren dat pas in de ochtend van 13 november 1944 het lichaam

van Fred Hooper in Vreeswijk nabij de peilschaal wordt gesignaleerd.

Nadat het levenloze lichaam uit het water is gehaald, komen er Duitse soldaten. Die nemen allerlei spullen in beslag: een wapen, papieren, geld, een verrekijker en een identificatieplaatje. Timmerman Ries van Dijk maakt een kist van ongeschaafd hout. In de namiddag is Fred Hooper, in het bijzijn van twee Duitse militairen, begraven op de begraafplaats aan de Gildenborglaan. Er wordt dan een houten kruis bij zijn graf gezet.

Pas jaren later wordt de huidige grafsteen geplaatst.

En wat is er met Ted en de andere achtergebleven militairen gebeurd? Die worden door de Duitsers krijgsgevangen gemaakt. Na de oorlog keert Ted terug in Engeland. Hij is nog een keer naar Vreeswijk gegaan om het graf van zijn vriend te bezoeken.

Britse paratroepen bij de spoorwegovergang bij Wolfheze. Foto: Nationaal Airborne Museum.

De peilschaal bij Vreeswijk. Rechts de Lek, links gebouw 't Laantje. Foto: HKN

HET HAD EEN FEEST MOETEN WORDEN

Over het schietincident in Jutphaas op 7 mei 1945

Op 4 mei 1945 geven de Duitsers zich over en is de oorlog in Europa afgelopen.

De dag erop, op 5 mei, worden de verklaringen officieel getekend in hotel De Wereld in Wageningen.

De Canadese generaal Charles Foulkes (links in het midden) neemt de overgave van de Duitse troepen in Nederland, getekend door de Duitse generaal Johannes Blaskowitz (rechts in het midden) in ontvangst. Bron: Wikipedia

Daarmee is niet meteen alles geregeld. De Duitse soldaten moeten ontwapend worden. De geallieerde generaals hebben besloten dat alleen zij dat mogen doen. Als je dat aan leden van het Nederlandse verzet overlaat, kunnen er ernstige dingen gebeuren, vrezen ze. De leden van de BS, de Binnenlandse Strijdkrachten zoals het verzet zich noemt, vinden die maatregel maar niks. Zij kunnen dat best wel, vinden ze zelf. Ook Prins Bernhard, de leider van de BS vindt dat zij dat goed kunnen doen. Maar het mag echt niet!

Ook in Jutphaas is het spannend met die Duitse soldaten in het dorp. Ze zijn

op verschillende plekken ondergebracht: hotel De Zwaan, hotel De Roskam, in een school en misschien ook wel in kasteel Rijnhuizen. Zij hebben nog steeds hun eigen vuurwapen; en sommige Duitsers – die het ook spannend vinden wat er gaat gebeuren – hebben al een paar borreltjes op.

7 september 1945

Veel bewoners uit Jutphaas verzamelen zich op deze mooie zonnige dag op de kruising Dorpsstraat / Herenstraat / Nedereindseweg ('t Sluisje), vlakbij de Rijnhuizerbrug. Ze wachten op de Canadese

bevrijders, die rond 14.00 uur worden verwacht.

De stemming is uitgelaten en optimistisch. Verschillende mensen hebben bloemen bij zich. Even is iedereen enthousiast als een Canadese soldaat op een motor voorbijrijdt; maar hij komt even later weer terug en rijdt weg richting Utrecht.

Tussen het publiek staat ook Jan Scholman, een jongen van 12 jaar. Hij woont helemaal in de Nedereindse Buurt, zo'n vier kilometer vanaf de Herenstraat in de richting De Meern. Hij heeft tegen zijn vader gezegd dat hij naar de kapper gaat,

De Herenstraat in Jutphaas. Het gebouw met het torentje is het gemeentehuis. Links op de hoek is 't Sluisje. Foto: HKN.

maar dat is een smoesje. Hij wil met eigen ogen de Canadezen zien.

Langs de Vaartse Rijn, tegenover hun huis (bakkerij Van Leeuwen, Dorpsstraat 23, nu Herenstraat 38, bij de groene stip op de luchtfoto), zit de 6-jarige Joop van

Leeuwen met zijn oudere broer Co te visen. Als zij van omstanders horen dat de Canadezen eraan komen, laten ze de visspullen achter en lopen in de richting van 't Sluisje. Onderweg zien ze een Duitse soldaat op een motor voorbijrijden. Aan de manier van rijden is duidelijk te zien

dat hij, een Oberleutnant van de Grenspolitie, dronken is. Hij zwalkt een beetje en als hij de motor tegen het hek langs het kanaal wil zetten, valt het ding bijna om. Het publiek moet er hartelijk om lachen, maar... dat zal snel veranderen!

De man heeft nog een wapen bij zich en loopt zwaaiend met dat geweer op het publiek af. "Raus, nach Haus" ("Ga naar huis!"), schreeuwt hij.

Co van Leeuwen zegt tegen zijn broertje: "Kom op Joop, we moeten hier weg; dit kan wel eens uit de hand lopen." Ze hadden terug naar huis kunnen lopen; maar dat doen ze niet. Ze rennen over de Rijnhuizenbrug, toen nog een draaibrug. (Op de luchtfoto is die route in een groene kleur aangegeven).

De situatie is nu uiterst explosief. Veel mensen maken dat ze weggkomen. De plaatselijke commandant van de BS (verzetsnaam Van Lunteren) staat voor een dilemma. Ontwapenen mag hij niet, maar deze toestand laten voortbestaan ziet hij ook niet zitten. Hij wil proberen de

Foto: beeldbank.nimh.nl, bewerking auteur

dronkaard alsnog ertoe te bewegen zijn wapen neer te leggen. Drie BS-ers (Piet Gerrevink, Theo Hanselaar en Ries van den Brink) krijgen de opdracht hun wapens, die in het gemeentehuis liggen, op te halen. Als ze terugkomen zien ze dat de Duitser zijn geweer neerlegt en naar zijn pistool grijpt. Ries van den Brink voelt zich zo bedreigd dat hij de soldaat neerschiet; die valt dodelijk getroffen neer. (Zie de rode stip op de luchtfoto) Onderweg horen Joop en Co de knal. Ze zijn het terrein van boer Kieviet opgerend. Die woont achter de woningen van de brugwachters. Boer Kieviet laat de twee jongens binnen.

Schieten

Dan breekt de hel los. Omstanders die nog in de buurt zijn, vluchten weg als er van alle kanten gewapende Duitsers aankomen. Die gaan op zoek naar de schutter. Huis voor huis zoeken ze af. Bewoners staan doodsaangsten uit. Een aantal Jutphanezen wordt daar opgepakt en bijeengedreven bij het huis Pia Volta. Zij worden bedreigd en geïntimideerd om de naam van de schutter te weten te komen. Ries, die zijn BS-armband heeft afgedaan, staat er ook tussen. Hij wordt niet herkend door de Duitsers en door zijn dorpsgenoten ook niet verraden. Gemeentesecretaris De Rooij weet te Duitsers ervan te overtuigen de mensen te laten gaan.

Vanaf de boerderij van boer Kieviet kunnen Joop en Co zo op de Herenstraat kijken (op de foto het oranje gedeelte). Ze zien mensen alle kanten op rennen en even later zien ze ook gewapende Duitse soldaten.

Sommige omstanders rennen de velden achter de Herenstraat² in, anderen verstoppen zich in woningen. Twee van hen, Frans Luiten en Willem Spies, zijn het huis van het gezin Veldhuizen (Herenstraat 18, nu nummer 3) in gevlucht. Even later zien ze Frans weer naar buiten rennen en het steegje naast nummer 5 in schieten. Joop van Leeuwen zegt hierover: "Wat er toen gebeurde.... Vreselijk! Ik droom er nog wel eens van." Drie BS-ers (Van Lunteren, Piet Gerrevink en Theo Hanselaar) zijn intussen het gemeentehuis in gevlucht.

Duitse soldaten kammen elk huis uit. Soms gooien ze handgranaten of schieten ze dwars door deuren en ramen. De stenen linker leeuw bij de ingang van het gemeentehuis wordt ook geraakt: de onderkin wordt eraf geschoten.

De leeuw zonder onderkin. In 2010 is het beeld gerestaureerd.

Als het schieten is begonnen, rent de jonge Jan Scholman met enkele anderen door het steegje (tussen het gemeentehuis en – nu – nummer 8) en komt zo op het terrein van kweker Van den Berg. Daar wordt dan ook al geschoten, waarbij BS'er Aart Kros en twee Duitsers omkomen. En burger Jan Streefkerk wordt op zijn vlucht over het terrein richting de weilanden ook doodgeschoten.

Kwekerij Veelust, op het terrein achter de huizen van de Herenstraat (rechts). De Nicolaaskerk is goed te zien. Foto HKN

Samen met anderen zoekt Jan Scholman dekking en via de tuin en de keuken van de woning van dominee Hanselaar (nu Herenstraat 7) komt Jan in de kelder te

recht. Daar zit de dominee met zijn gezin en nog andere dorpsbewoners. "Ik weet me nog te herinneren dat ik op een zak met eierkolen zat. Hoe lang ik daar precies gezeten heb en wie er allemaal waren, weet ik niet meer. Op een gegeven ogenblik wordt de kelderdeur opengetrokken en staan er twee gewapende Duitsers de kelder in te kijken en te schreeuwen "Raus". Dus wij eruit en terug naar de keuken. Die Duitsers waren ons niet vijandig gezind. We mochten zelfs wat drinken."

Jan loopt door de gang naar de voordeur, doet die open en komt zo op de lege Herenstraat terecht. Hij gaat op zoek naar zijn fiets, maar die is onvindbaar. Rest hem niets anders dan de vier kilometer naar huis te lopen. Daar zijn ze meer ontgaan over het feit dat de fiets is verdwenen, dan over de rest van het avontuur. Pas later hoort Jan dat er doden zijn gevallen.

Intussen hebben de Duitsers bij de familie Veldhuizen de buitendeur ingetrapt. Vader Veldhuizen is bang dat ook de binnendeur aan gort wordt getrapt en doet open. De Duitsers voeren hem meteen af. Frans Luiten vlucht het huis uit, naar een steegje tussen (het oude pand) Herenstraat 5 en 4. Daar wordt hij ontdekt door een soldaat; die gooit een handgranaat. Frans sterft ter plekke. Wim Spies zit op zolder, samen met moeder Veldhuizen, opoe Veldhuizen en vier kleine kinderen. Als een Duitser van onder het zolderluik kijkt en de kinderen ziet, roept hij: "Nicht schiessen, es sind Kinder da". Wim gaat echter in gevecht met de Duitser. Hij wordt door een tweede soldaat, die net achter de eerste staat, neergeschoten.

De mensen die in het gemeentehuis zitten, springen via een raam aan de zijkant van het gemeentehuis naar beneden. Ze lopen (ernstige) verwondingen op, maar verbijten de pijn en vluchten het huis (nu Herenstraat 8) binnen. Theo Hanselaar, die een gebroken enkel heeft, kan echt de trap niet op en verstoppt zich in een kast. De anderen klimmen via een ladder naar de vliering, halen de ladder op en sluiten het luik. De Duitsers stormen het huis binnen, ontdekken Theo in de kast en

² Waar nu de wijk Zuilenstein ligt, was vroeger weiland en akkerland. Net achter de huizen, waar nu de Van Heukelumstraat ligt, was toen bloemenkwekerij Veelust, van dhr. Van den Berg

schieten hem ter plekke dood. De anderen op de vliering worden niet ontdekt en weten op deze wijze te ontkomen.

In de kelder van zijn huis horen dominee en zijn vrouw het schieten bij de burens; zij weten dan nog niet dat daarbij hun zoon wordt doodgeschoten.

Slachtoffers

In totaal vallen er 8 doden: twee BS-ers (Theo Hanselaar en Aart Kros), drie burgers (Frans Luiten, Willem Spies en Jan Streefkerk) en drie Duitsers. Ook zijn

er drie gewonden: één meisje en twee mannen.

De Duitsers halen de stoffelijke resten van hun maten met een vrachtwagen op en voeren die af naar Utrecht.

Een Canadese patrouille van de Polar Bears uit Utrecht rijdt aan het einde van de middag op brencarriers Jutphaas binnen. De toegestroomde menigte begint het volkslied te zingen en krijgt chocola en sigaretten. De Canadezen herstellen de orde en ontwapenen alle Duitsers.

De twee BS-ers (Theo Hanselaar en Aart Kros) en twee burgers (Willem Spies en Jan Streefkerk) worden begraven op het Kerkveld. Burger Frans Luiten wordt begraven op het Nicolaaskerkhof.

Het is wrang te constateren dat deze doden de vijf verschrikkelijke oorlogsjaren hebben overleefd en twee dagen na de bevrijding alsnog hun leven hebben moeten geven.

Het graf van Frans Luiten op het kerkhof bij de Nicolaaskerk. Foto Henk Valkenet

Het oorlogsgraf op het Kerkveld. Foto: Henk Valkenet

VLUCHTEN VOOR OORLOG EN GEWELD

Veel Nieuwegeiners die na 1945 zijn geboren, hebben geen oorlog meegemaakt. Dat gaat niet op voor mensen die recent zijn gevlucht uit Oekraïne. En ook niet voor statushouders uit bijvoorbeeld een land als Syrië.

Kinderen uit Oekraïne hebben herinneringen aan de oorlog daar en hun vlucht voor de oorlog. Kinderen die recent uit Syrië zijn gekomen hebben ook herinneringen aan de tijd na de vreselijke oorlog daar.

In het Taalatelier, onderdeel van De Eveenaar, zijn Oleksii en Ivan, Talia en Kenan nog bezig de Nederlandse taal te leren.

Een gesprek over hun herinnering aan oorlog, geweld en de vlucht naar Nederland was mogelijk dankzij het tolken door Nataliia Naumenko en Mirna Reziek, docenten van het Taalatelier.

“We konden heel veel buiten spelen”, zeggen Oleksii en Ivan, over hun huis vlakbij een rivier waar ze ook fijn konden zwemmen “En we hadden veel dieren: katten, twee papegaaien en een schildpad.” Toen de oorlog uitbrak op 24 februari 2022 werden ze wakker gemaakt door hun ouders. Ze moesten snel vertrekken, zeiden hun ouders, naar de andere, veilige kant van het land, of misschien wel naar het buitenland. Terwijl ze bezig waren de auto in te pakken en vol te laden, kwam er een raket met veel lawaai over die een eind verder met een klap neerstortte. Door het lawaai vluchtten alle katten weg, de schildpad raakte zoek, alleen een papegaai kwam uiteindelijk mee. Vijf dagen lang reden Oleksii en Ivan met hun ouders naar het westen van het land. Onderweg werd er gesproken over wat te doen: zou vader naar het leger gaan om soldaat te worden en voor zijn land te vechten? Of zou hij zorgen dat het gezin een veilig heenkomen zou vinden. De

derde of vierde nacht, welke precies wist Oleksii niet meer, konden ze geen slaapplek vinden. Wanhopig belden ze midde in de nacht aan bij een huis langs de weg. Daar mochten ze naar binnen. “Mijn moeder en mijn tante moesten huilen, toen ze daar naar binnen mochten.” Ivan vindt het naar dat hij niet weet hoe het met de achtergelaten dieren gaat; zorgt er iemand voor ze? Of zitten ze ergens waar niemand meer is om voor ze te zorgen? Hij mist de achtergelaten dieren meer dan het buitenspel en hun grote tuin. Terwijl hij dat zegt, kijkt hij omhoog alsof hij hoopt te zien hoe het nu met de dieren gaat.

Talia en Kenan zijn allebei geboren nadat de burgeroorlog in Syrië minder hevig was geworden. Dat betekent niet dat Syrië toen een veilig land was. Integendeel, er waren toen nog steeds aanslagen van strijdende partijen. Maar veel erger vindt Talia dat mensen als gevolg van de oorlog en de vervolgingen en de terreur niet aardig tegen elkaar doen. “Iedereen heeft vooral aandacht voor de eigen familie. Je weet niet zeker of iemand je echt wil

helpen.” En ze vervolgt: “Damascus is een onveilige stad, er kan elk moment iets vreselijks gebeuren. Er wonen nog steeds familieleden daar. Zijn die veilig, leven ze nog?” Dat weten ze nooit zeker, omdat er soms gedurende lange tijd geen contact mogelijk is. Als Talia dat zo zegt, bedoelt ze zonder dat te zeggen ook dat ze bang is dat het misschien nooit meer lukt.

Kenan vertelt dat hun vader besloot asiel te zoeken in Nederland. Hij moest alleen, zonder vrouw en kinderen, vooruitreizen. Hij hoopte hier een beter leven en een toekomst voor zijn gezin te vinden. Maar al die tijd moesten de achterblijvers wachten, heel lang wachten in onzekerheid: zou het lukken? Een angstige tijd vol zorgen.

Oleksii en Ivan hebben nog veel familie in Oekraïne, hun oma, tantes, ooms en veel neven. Telefoneren is vaak moeilijk vanwege de oorlog. Soms lukt het wel en dan moeten ze daarna weer aan hun vroegere huis denken en aan de vrienden met wie ze daar speelden. “Maar”, zegt Ivan, “hier zie ik mooie dingen die we daar helemaal niet hadden. Er zijn zoveel

kanalen en overal water. En dan de boten die ik langs zie varen. Daar kan ik lang naar kijken.” Oleksii beaamt dat, maar hij vindt het juist het mooiste dat hij overal met de fiets naar toe kan. “En er zijn in Nieuwegein zoveel speeltuinen waar je van alles kunt doen. Daar kan ik heen met mijn fiets. En dichtbij, bijna om de hoek, is er een winkelcentrum met heel veel verschillende en mooie winkels.” In zijn ogen zie ik dat hij bedoelt dat hij een andere wereld heeft ontdekt.

Kenan heeft al in Syrië leren fietsen, Talia nog niet en daarvan maakt ze op dit moment absoluut geen probleem. Ze blijft graag thuis om te spelen. In Syrië hadden

ze helemaal geen speelgoed, hier wel. Kenan gaat juist graag het huis uit, bijvoorbeeld op zijn fiets naar de voetbalclub. Ze zijn allebei superblij dat ze nu hier in Nederland zijn, al missen ze wel hun familie en Talia mist ook haar vriendinnen. Soms gaan ze daarom naar familie die in Duitsland woont. Ze hebben in hun kamer niet iets dat hen aan Syrië herinnert, al zou Kenan graag op een matras op de grond willen slapen, zoals hij dat in Syrië gewend was. Het herinnert hem aan de tijd dat hij daar was.

Anders dan Oleksii en Ivan zeggen Kenan en Talia meteen wat ze later zouden willen worden. Kenan denkt dat hij graag

boekhouder zou willen zijn, of administrateur; hij vindt rekenen en cijfers leuk. Talia zegt zachtjes dat ze graag dokter zou willen worden; het zorgen dat mensen beter kunnen worden en dat je daarbij kunt helpen, lijkt haar heel erg mooi. Maar voorlopig vinden ze allebei het belangrijk dat ze thuis kunnen zijn, bij hun vader en bij hun moeder.

Alle vier de kinderen, Oleksii en Ivan uit Oekraïne en Kenan en Talia uit Syrië, vinden het Nederlands best een moeilijke taal. Toch willen ze die wel graag leren spreken en verstaan. Maar, zeggen ze, het was fijn dat ze in dit gesprek hun moedertaal konden gebruiken.

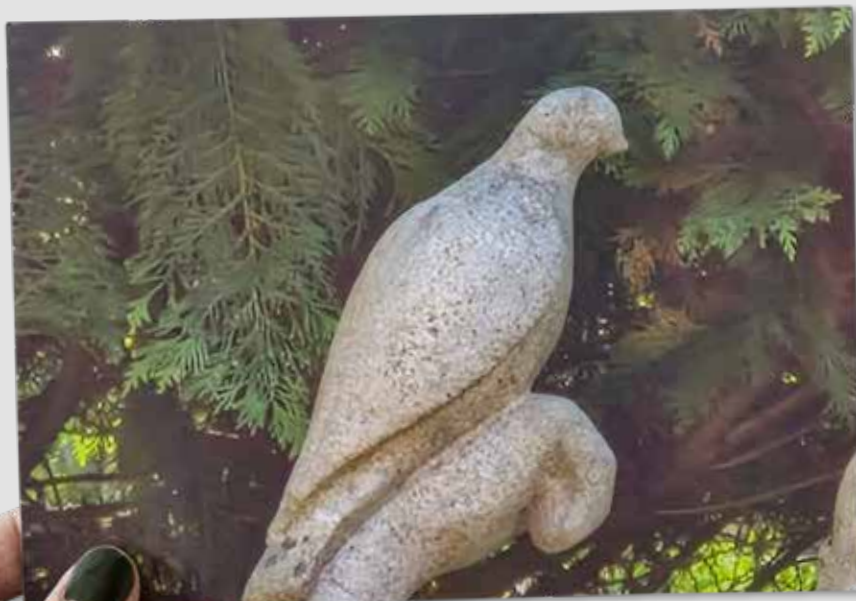
TWEE FOTO'S, TWEE PLAATSEN, ÉÉN BOODSCHAP

Op de zwart-wit foto twee kinderen die tijdens de hongervinter van 1944-1945 in vuilnisemmers op zoek gaan naar eten. (Foto: anderetijden.nl)

Op de kleurenfoto verzamelen twee kinderen de graankorrels die zijn achtergebleven op het strand in Gaza, in maart 2024 (Foto: youtube.com/shorts/M5R43V0eTW0)

Hoe goed kent u Nieuwegein?

Op deze foto zie je een zogenaamde 'vredesduif'; je hebt hem vast al eens eerder gezien. Als je dit blad goed doorleest kom je hem ook vast een paar keer tegen. Meestal wordt zo'n duif afgebeeld met een olijftakje in z'n snavel, maar dat is lastig in een beeldhouwwerk te maken. Het takje ontbreekt dus, maar dat kun je erbij denken. De duif als vredessymbool is al eeuwenoud, het verwijst naar het Bijbelverhaal over Noach en de zondvloed. De duif werd vanaf de ark losgelaten en kwam terug met een olijftakje. Hieruit bleek dat het water was gezakt en de aarde weer vredig en bewoonbaar was.

Weet je waar je deze duif kunt vinden? Stuur je antwoord vóór 15 april naar cronyckdegeyn@museumwarsenhoeck.nl. Ga er maar eens kijken met je ouders of met je klas, en denk dan eens aan de verhalen die je in dit blad hebt kunnen lezen.

Foto: Ton Vis

WELKOM OP HET MUNTPLEIN!

Het winkelcentrum Muntplein van toen ...

... IS WEER KLAAR VOOR DE TOEKOMST!

Bij winkelcentrum Muntplein kunt u terecht voor gezelligheid en al uw dagelijkse boodschappen, zelfs met een lokaal tintje: van boeken over de Nieuwegeinse geschiedenis, 'Oude Jutphaas' kaas en -zoutjes tot een 'Jutphaas'-tripel biertje!

muntplein
winkelcentrum

Volg ons via: www.facebook.com/winkelcentrummuntplein